

**Пшеничный Т. Государственность и духовность: современный взгляд на государственные процессы в Украине в первой половине XX века.**

*В статье представлено мнение о влиянии общественной духовности на процессы построения украинского государства в первой половине XX в. Автор статьи пытается показать, что кроме общественно-политических трансформаций, которые играли и играют важную роль в выборе вектора движения общества, следует особо отметить место духовного фактора в сложных условиях идентификации нации. Предпринята попытка обоснования роли церкви в воспитании нового поколения украинской элиты, показана роль церковных лидеров в построении здоровой парадигмы в украинском обществе.*

*В общем, автором предпринята попытка показать, что духовность народа – это неотъемлемая составляющая народной педагогической модели, на которой воспитываются поколения. Она синтезирует ряд важных концептуальных характеристик зрелости социума к самоопределению: патриотизм, чувство собственного достоинства, любовь к родине, уважение к истории своего народа и т.д.*

**Ключевые слова:** государственность, нация, национальная идея, идеология.

**Pshenychnyy T. Public and spirituality: current view on governmental processes in Ukraine in the first half of XX century**

*This article presents an opinion on the impact of the spiritual phenomenon of society in state processes in Ukraine in the first half of the twentieth century. The author tries to show that in addition to the social and political transformations that have played and play an important role in selecting the motion vectors society should emphasize spiritual place in difficult conditions factor authentication nation. Attempted justification of the role of the church in the education of a new generation of Ukrainian elite, the role of religious leaders in building a healthy paradigm in Ukrainian society.*

*In general, the author attempted to show that spiritual people - is an integral part of national educational model, which brought generations. It synthesizes a number of important conceptual maturity characteristics of society to self-determination, patriotism, dignity, love of country, respect for the history of his people and so on.*

**Key words:** statehood, spirituality, nation, national idea, ideology.

Одержано 6.09.2016

УДК 94:355/359(477)«1917/1918»

**Андрій Лисенко**  
(Переяслав-Хмельницький)

**ВІЙСЬКОВА ПОЛІТИКА ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ У ХОДІ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ**

*У статті здійснена спроба проаналізувати реальні кроки керівництва Центральної Ради з питань створення української армії. Позиції керівництва центрального органу управління Україною виявилися діаметрально протилежними до прагнень рядових українців і військовослужбовців, які перебували на службі в збройних силах Російської імперії. Саме помилкові кроки та соціалістичні ілюзії українських урядовців призвели до того, що країна та її громадяни виявилися беззахисними перед великоросійськими військовими частинами, що вторглись на українські терени.*

**Ключові слова:** українізація, військовослужбовці, солдати, офіцери, збройні сили, війна, агітація, військові частини.

Сучасний період існування української держави в умовах агресії з боку Російської Федерації спонукає дослідників української історії та й просто громадян цікавитися періодом 1917-1918 рр., коли для існування України постали нові виклики. Інтерес викликає військова політика Центральної Ради, причини й наслідки прорахунків українського уряду у сфері військового будівництва та організації захисту держави від зовнішньої агресії. Починаючи з 20-х рр. XX ст. історики й учасники досліджуваних подій намагалися узагальнити наявний матеріал та дійти висновків щодо реалізації військової політики керівництвом Центральної Ради та противників відновлення української державності. Ми можемо згадати, серед інших: «Революционное движение в русской армии. 27 февр. – 24 окт. 1917 г: Сборник документов» [10], роботи М.Падалка [9], В.Антонова-Овсеєнка [1], Є.Бош [2], М.Какуріна [5], С.Ф. Найди [8],

А.Г. Ткачука [14], О.Мироненка [7], В.Вериги [3], В.Солдатенка [13], О.П. Реєнта [11] тощо.

Ми спробували проаналізувати хибні кроки керівництва Центральної Ради у питаннях створення власне українських збройних сил.

Становлення української держави відбувалося на фоні розпаду Російської імперії та Першої світової війни. Здавалося б такі чинники, як наявність міжнародного військового конфлікту та більше ніж 1 млн. українців, які знаходилися у лавах воюючих армій по обидва боки фронту, мали б полегшити молодій українській владі пошуки шляхів для забезпечення безпеки власної держави. Але лідери Центральної Ради дотримувалися соціалістичних поглядів, вважаючи такими ж соціалістами й пацифістами і керівництво Росії. Питання про створення власне українських збройних сил навіть не піднімалося. Лише у перспективі пропонувалося відстоювати право військовослужбовців-українців проходити службу на території своєї держави.

15 квітня 1917 р. була опублікована резолюція УЦР щодо 3-х тис. військовослужбовців, які зібралися в Києві та вимагали, за прикладом польських легіонів, створити з них українську військову частину та відправити на фронт. З документу ми можемо зробити висновок, що лише побоювання заколоту в тилу та на фронті змусили Центральну Раду задовольнити вимоги солдатів. Зокрема, наголошувалося на неможливості формування суто українських підрозділів з фронтових частин [15, с.68]. А вже 24 квітня керівництво Центральної Ради намагалося виправдовуватися та доводити свою непричетність до бажання солдатів сформувати 1-й український полк [15, с.68].

Хоча тиск солдатів і частини виборців змусив ЦР діяти – під час роботи II-ї сесії перед Радою було поставлене завдання сформувати у межах свого складу Військову раду з обраних на майбутньому військовому з'їзді делегатів і членів Української Центральної Ради. До часу утворення Військової ради, питання її компетенції мала вирішувати військова комісія при УЦР, доповнена представниками військових організацій м. Києва [15, с.70-71].

1 травня 1917 р. до складу військової комісії було обрано: Запорожця, Колоса, Винниченка, Бойка, Єфремова, Крижанівського та запрошено по 2 представники від клубу ім. П. Полуботка, Організаційного комітету та української фракції при Раді військових депутатів [15, с.80].

Лише у ході роботи V сесії пролунала заява члена Генерального військового комітету Полозова про затвердження, у ході роботи II-го військового з'їзду, складу Генерального комітету і висловлену йому довіру та визнання Генерального комітету вищою інституцією організованого українського війська, зобов'язання всіх українських військовослужбовців підкорятися рішенням Генерального військового комітету [15, с.108-109].

Характерним був інцидент з українським полком під командуванням Павленка, сформованим у Чернігові. Перебуваючи в ешелоні, замість відправки на фронт солдати зупинилися в Києві, вимагаючи від Генерального комітету повного матеріального забезпечення й озброєння та ставлячи це головною умовою для від'їзду на передову. У ході протистояння військовослужбовці намагалися агітувати в інших військових частинах.

Натомість процеси українізації в армії колишньої Російської імперії не припинялися. Зокрема, повідомлялося про події на Балтійському флоті, коли матроси, солдати та робітники-українці розпочали процес самоорганізації. Не маючи певних відомостей про події в Україні, російська преса не висвітлювала ситуацію, українці влаштували велику національну маніфестацію, заснували Українську раду та спробували українізувати міноносець «Україна». Але місцевий виконавчий комітет, спочатку давши дозвіл, пізніше відкликав його, побоюючись продовження українізації на дредноутах «Полтава» та «Севастополь». 30 травня 1917 р. у Гельсінгфорсі, Фінляндії відбувся обласний з'їзд українських військових.

Відповіддю на поодинокі спроби з боку УЦР взяти під свій контроль українізовані військові частини стала Постанова Тимчасового уряду в Петрограді від 3 липня 1917 р., де констатувалося, що, оскільки під час війни необхідно зберігати бойову єдність армії, то уряд не може допустити заходи, які можуть порушити єдність організації та керування. Серед таких небезпечних дій урядовці з Великої Росії називали негайну зміну мобілізаційного плану, шляхом переходу до територіального комплектування військових частин або передачу командних функцій будь-яким громадським організаціям. При цьому погоджувалися сприяти подальшому національному об'єднанню українців в армії, шляхом продовження комплектування окремих військових частин українцями, як процес технічно можливий і такий, що не порушить міць армії. Пропонувалося також, після узгодження з УЦР, делегувати уповноважених українців до кабінету військового міністра Тимчасового уряду, Генерального штабу, Верховного головнокомандувача. Діяльність

військових українських комітетів на місцях дозволялася на загальних підставах, але при узгодженні з діяльністю інших військово-громадських організацій [15, с.163-164].

Безумовно, що в умовах колапсу політичної влади в Російській імперії з початком Лютневої революції 1917 р. почався і розпад імперської армії. Намагання українців створити армію, збудовану на національно-територіальному принципі, нанесло відчутний удар по обіцянках Тимчасового уряду перед союзниками по Антанті продовжувати війну проти центральних держав до переможного завершення.

В. Голубко навів цифри особового складу з'єднань, які базувалися на українській території: Південно-Західний на 30%, Румунський – чверть, а Чорноморський флот на 65% складався з українців. Усього ж у російській армії, станом на початок 1917 р., із 6 млн. 798 тис. чоловік діючої армії і 2 млн. 260 тис., що перебували у запасних частинах, українці становили 3,5 млн. [4, с.14].

Перші кроки українізації у військах відбулися без практичної допомоги з Києва, рушійною силою цих процесів стали своєрідні об'єднання солдатів-земляків (зазвичай об'єднувалися по губерніях). Першими українізувалися тилові частини, в кінці березня – на початку квітня ці процеси почали поширюватися й на підрозділи діючої армії. За цивільними зразками в армії починають з'являтися виборні організації – військові ради. Зародження українського національного військового руху звернуло на себе увагу певних національних партій. За свідченням В.Голубка, першими активну діяльність серед військових розпочали самостійники, що групувалися навколо підпільного «Братства самостійників». Серед його провідних діячів В.Голубко називає М.Міхновського, А.Степаненка, В.Отамановського, саме вони стали ініціаторами створення в Києві 9 березня 1917 р. «Організаційного комітету по формуванню українського війська», а 12 березня – «Українського військового клубу імені гетьмана Полуботка» [4, с.15]. Фактично ж, можна говорити про те, що саме діяльність цих організацій, поширена на підрозділи регулярної армії, стала однією з основних передумов започаткування утворення українського війська та національно-військового руху.

З середини липня поступово починають набирати силу прихильники ідеї створення української армії, хоча й через запровадження територіально-національного принципу формування та служби.

14 липня 1917 р. представник Київського виконкому повідомив, що 1 з 18 місць у Малій Раді, від якого відмовилися представники більшовицької партії, було передане Київській раді військових депутатів [15, с.176]. Через два дні М. Ковалевський вніс подання з пропозицією перегляду ставлення до українського війська, наголошуючи на тому, що для порятунку краю та зміцнення фронту необхідно провести правильну реорганізацію армії з використанням національного принципу. Але, як підкреслював промовець, необхідно було мати владний орган, який мав би дійсну владу, а тому М.Ковалевський запропонував надати Генеральному комітетові більше влади та авторитету для дійсного управління українськими військами [15, с.176]. М.Ковалевський стверджував, що Генеральний комітет повинен володіти правом формувати окремі військові частини з правом подальшого розпорядження ними, але з обов'язковим узгодженням своїх розпоряджень з російським військовим міністром. Ковалевський радив у військових частинах, військовослужбовці яких прагнули українізації, негайно обирати комісії, до складу яких уводити фахівців з військової справи.

Після виступу М.Ковалевського був обраний склад комісії для визначення вказівок Генеральному секретаріату у складі таких осіб: Чикаленко (український соціал-демократ), Чечель (український соціаліст-революціонер), Бойко (український соціаліст-федераліст), полковник Пилькевич (від Генерального військового комітету) та від не українців – Рябцов і Рафес [15, с.177].

15 липня 1917 р., після доповіді комісії з військових справ, Генеральний Секретаріат Центральної Ради ухвалив наступну резолюцію: необхідність послідовного проведення комплектування та реорганізації новостворюваних і тилових військових частин на українській території на основі національно-територіальних принципів, оскільки це не зменшить боєздатність підрозділів діючої армії; гарнізони, що відповідають за охорону спокою на Україні, за можливістю, мали комплектуватися переважно з жителів даної місцевості; після погодження з Тимчасовим урядом, негайно призначити наказом військового міністра в українських військових частинах ротних, батальйонних, полкових, армійських та Всеукраїнських депутатів рад, які мають функціонувати за зразками військових загальноросійських організацій; утворення при Генеральному секретаріаті спеціального розпорядчого органу з його підпорядкуванням центральній військовій владі [15, с.179-180].

Хоча у своїх «Спогадах» П.Скоропадський, описуючи свій перший приїзд у революційний Київ на початку серпня 1917 р., згадував про Генеральний військовий комітет наступним чином: «У той час всі особи, які там засідали... створювали враження новачків у своїй справі. Власне кажучи, ніякого діловодства ще не було...Настрій тоді у них був поміркований у розумінні політичних і соціальних реформ, головним чином впроваджувалася національна ідея...» [12, с.61-62].

Проблемою стало й позиція частини великоросійського генералітету щодо вирішення проблеми українізації. Саме про один із таких епізодів пише у своїй праці П.Скоропадський, який свідчить, що після приїзду в штаб фронту до Бердичева, він зустрів прохолодне до себе ставлення з боку генерала С.Маркова та повне несприйняття висловлених П.Скоропадським думок про стан справ у корпусі, яким він командував. Коректним, але холодним і недовірливим, було відношення й генерала А.Денікіна. Лише пізніше у ході розмови виявилось, що обидва генерали рахували, що намагання українізувати корпус було власною ініціативою П.Скоропадського. Після того, коли з'ясувалося, що всі дії П.Скоропадського були лише на виконання письмового або телефонного розпорядження Л.Корнілова, ставлення офіцерів до Скоропадського змінилося. І хоча обидва генерали були невдоволені українізацією, було прийняте рішення провести її лише в тих частинах, де вона вже почалася, не зачіпаючи артилерійські частини та допоміжні підрозділи. Хоча це рішення йшло врозріз з позицією вже на той час верховного командувача Л.Корнілова, який вимагав повної українізації аж до санітарних команд [12, с.71-72].

На певні зміни у відношенні до військових проблем вказує кошторис, прийнятий 30 серпня 1917 р. для Генерального Секретаріату Центральної Ради – на Генеральне секретарство військових справ виділялося 19 тис. 840 руб., на дотримання порядку (внутрішні справи) – 3 тис. 828 руб. 33 коп., на освітні потреби – 17 тис. 767 руб. 50 коп. [15, с.272].

Та й на фронті у середовищі вищого військового командування змінювалися погляди на українізаційні процеси, особливо на тлі розпаду та втрати боєздатності у великоросійських підрозділах діючої армії. У своїх спогадах П. Скоропадський знайомить читачів з позицією з цього приводу генерала Л. Корнілова, який в той час командував Південно-Західним фронтом: «Корнілов зустрів мене люб'язно і прийняв зі словами: я від Вас вимагаю українізації Вашого корпусу. Я бачив Вашу 56-ту дивізію, яку у 81-й армії частково українізував, вона чудово билася під час останнього наступу. Ви українізуєте інші Ваші дивізії, я Вам поверну 56-ту і у Вас буде чудовий корпус» [12, с.64].

Про події навколо корпусу П.Скоропадського доповідав Центральній Раді 15 вересня 1917 р. представник 34 українського корпусу, який повідомив, що 18 липня 1917 р. командувач Південно-Західним фронтом генерал Л. Корнілов підписав наказ про українізацію 34 армійського корпусу, який складався з 104-ї та 153-ї піхотних дивізій, формування корпусу відбувалося у серпні-вересні в районі Меджибожа. Вже наприкінці вересня 1917 р. корпус складався з 8 піших та 2 легкогарматних полків, які були зведені у 2 дивізії під командуванням генералів Я. Гандзюка та В. Клименка. Начальником штабу корпусу було призначено генерала Я. Сафонова. До складу корпусу увійшли: 1-й Київський піхотний полк ім. Б. Хмельницького, Стародубський полк ім. гетьмана Сагайдачного, Чернігівський полк ім. гетьмана П. Полуботка. У жовтні-листопаді 1917 р. корпус отримав для оборони ділянку фронту по лінії: Жмеринка-Козятин-Шепетівка-Христинівка-Вапнярка, що виявилася навпроти 2-го гвардійського російського корпусу, який був розкладений агітацією більшовицьких агентів і рухався у напрямку Києва. Корпус П. Скоропадського мав змінити дезорганізовані великоросійські частини. Але, як підкреслював доповідач, у січні 1918 р. корпус було роздроблено на окремі військові частини та розміщено у багатьох містах: Білій Церкві, Бердичеві, Фастові, Вінниці, що, фактично, означало його розформування. Зі ставки верховного головнокомандування надійшла й телеграма, що одну з дивізій корпусу будуть розформовувати. Доповідач констатував негативне ставлення до української військової частини та запевнив присутніх у тому, що особовий склад військового з'єднання в жодному разі не допустить цього розформування, погрожуючи у разі його проведення передислокувати корпус до Києва [15, с.304].

Але давалася взнаки позиція політичного керівництва Центральної Ради, яке продовжувало переконувати всіх у тому, що процеси українізації армії мають бути досить обмеженими, а всі серйозні рішення повинні прийматися або за погодженням із військовим міністром Тимчасового уряду, або за його прямими розпорядженнями.

В. Матяшук звертає увагу на те, що відчутні зміни в Україні почалися після III-го військового з'їзду, який відбувався під час невдалої спроби більшовицького заколоту проти Тимчасового уряду [6, с.3].

Натомість, лише 29 вересня 1918 р. Генеральний Секретаріат Центральної Ради оприлюднив Декларацію, у якій йшлося, що в умовах продовження світової війни та економічної руїни на українських теренах поширюються грабежі, самосуди та анархічні виступи. Для збереження спокою Генеральний Секретаріат закликав українців до організованої самодіяльності та самооборони. У якості шляху до самозахисту декларувалася розробка законопроекту про організацію «Вільного козацтва», як добровільної військової організації, базованої на територіальному принципі формування і традиціях українського козацтва. Головною соціальною базою нових іррегулярних формувань називалося українське селянство [15, с.323-324].

Отже, можна констатувати, що внаслідок цілої низки як об'єктивних, так і суб'єктивних причин утопічно налаштовані лідери Центральної Ради не змогли скористатися рухом українців до організації власних збройних сил, які змогли б стати захистом на шляху поширення хаосу та громадянської війни, що йшли від Радянської Росії та її більшовицького уряду. Натомість, не бажаючи брати на себе відповідальність за розбудову власної держави, її збройних формувань, керівництво вищого українського законодавчого органу переклало справу наведення внутрішнього порядку та захисту від зовнішньої агресії на українське громадянське суспільство.

#### ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонов-Овсеєнко В. Записки о гражданской войне. В 3-х тт. / В.Антонов-Овсеєнко. – М.: Высший военный редакционный совет, 1924. – Т.І. – 271 с.
2. Бош Е. Национальное правительство и Советская власть на Украине (апрель 1917 до немецкой оккупации) / Е.Бош. – М.: «Коммунист», 1919. – 55 с.
3. Верига В. Визвольнізмагання в Україні 1914 – 1923 / В.Верига. – Жовква: Вид-во Отців Василіан «Месіонер», 1998.–Т.1. – 524 с.
4. Голубко В. Військове будівництво в Україні періоду Центральної Ради: автореф. дис. ... д. іст. н. / В.Голубко. – Львів, 1998. – 34 с.
5. Какурин Н.Е. Стратегический очерк гражданской войны / Н.Е.Какурин. – М.-Л.: Воениздат, 1926. – 160 с.
6. Матяшук В.П. Помилки військової політики М.Грушевського як Голови Центральної Ради / В.П.Матяшук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2007. – № 584: Держава та армія. – С.107–112.
7. Мироненко О. Творення української національної армії за доби УНР // Мала енциклопедія етнодержавознавства / За ред. Римаренка Ю.І. – К.: НАН України, Ін-тут держави і права, 1996. – С.380-363.
8. Найда С.Ф. Революционное движение в Черноморском флоте в годы первой русской революции (1905-1907 гг.) / С.Ф. Найда. – Симферополь: Крымиздат, 1950. – 112 с.
9. Падалка М. Виступ Полуботківців 4-6 липня 1917 року в м. Києві на фоні політичної ситуації того часу // До зброї. – Тарнів, 1921. – С.57-74.
10. Революционное движение в русской армии. 27 февр. – 24 окт. 1917 г.: Сборник документов // Сост. Е.П. Воронин. – М.: Наука, 1968. – 621 с.
11. Реєнт О.П. Українська революція і робітництво: Соціально-політичні та економічні зміни 1917-1920 рр. / О.П. Реєнт. – К.: Ін-тут історії України НАН України, 1996. – 265 с.
12. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918 / П. Скоропадський. – Київ-Філадельфія, 1995. – 493 с.
13. Солдатенко В. Становлення української державності і проблема Збройних Сил (березень 1917 – квітень 1918 р.) //Український історичний журнал. – 1992. – №5-8.
14. Ткачук А.Г. Крах спроб Центральної Ради використати українізовані військові формування в 1917 р. // Український історичний журнал. – 1967. – №8. – С.75-84.
15. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2 тт. / Упор. В.Ф. Верстюк / кер. О.Д. Бойко, Ю.М. Гамрецький та ін. – К.: Наукова думка, 1996-1997. – Т.1. – 590 с.; Т.2. – 424 с.

#### REFERENCES

1. Antonov-Ovseenko V. Zapiski o grazhdanskoj voyne. V 3-kh tt. / V.Antonov-Ovseenko. – M.: Vysshij voennyj redaktsionnyj sovet, 1924. – T.I. – 271 s.
2. Bosh E. Natsionalnoe pravitelstvo i Sovetskaya vlast na Ukraine (aprel 1917 do nemetskoy okkupatsii) / E.Bosh. – M.: «Kommunist», 1919. – 55 s.

3. Veryha V. Vyzvolni zmahannia v Ukraini 1914 – 1923 / V. Veryha. – Zhovkva: Vyd-vo Ottziv Vasylian «Mesioner», 1998. – T.1. – 524 s.
4. Holubko V. Viiskove budivnytstvo v Ukraini periodu Tsentralnoi Rady: Avtoref. dys. d.ist.n. – Lviv, 1998. – 34 s.
5. Kakurn N.E. Stratehicheskyi ocherk hrazhdanskoi voiny / N.E. Kakurn. – M.-L.: Voenyzzdat, 1926. – 160 s.
6. Matiashuk V.P. Pomylyky viiskovoï polityky M. Hrushevskoho yak Holovy Tsentralnoi Rady / V.P. Matiashuk // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politehnika». – 2007. – № 584: Derzhava ta armii. – S.107–112.
7. Myronenko O. Tvorennia ukraïnskoï natsionalnoi armii za doby UNR // Mala entsyklopediia etnoderzhavoznavstva / Za red. Rymarenka Iu.I. – K.: NAN Ukrainy, In-tut derzhavy i prava, 1996. – S.380-363.
8. Nayda S.F. Revolyutsionnoe dvizhenie v Chernomorskom flote v gody pervoy russkoy revolyutsii (1905-1907 gg.) / S.F. Nayda. – Simferopol': Krymizdat, 1950. – 112 s.
9. Padalka M. Vystup Polubotkivtsiv 4-6 lyupnia 1917 roku v m.Kyivi na foni politychnoi sytuatsii toho chasu // Do zbroi. – Tarniv, 1921. – S. 57-74.
10. Revoliutsyonnoe dvizhenie v russkoi armii. 27 fevr. – 24 okt. 1917 h: Sbornyk dokumentov / Sost. E.P. Voronyn. – M.: Nauka, 1968. – 621 s.
11. Reient O.P. Ukrainska revoliutsiia i robitnytstvo: Sotsialno-politychni ta ekonomichni zminy 1917-1920 rr. / O.P.Reient. – K.: In-tut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 1996. – 265 s.
12. Skoropadskyi P. Spohady. Kinets 1917-hruden 1918 / P.Skoropadskyi. – Kyiv-Filadelfiia, 1995. – 493 s.
13. Soldatenko V. Stanovlennia ukraïnskoï derzhavnosti i problema Zbroinykh Syl (berezen 1917 – kviten 1918 r.) // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – 1992. – №5-8/
14. Tkachuk A.H. Krakh sprob Tsentralnoi Rady vykorystaty ukrainizovani viiskovi formuvannia v 1917 r. // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. –1967. – №8. – S. 75-84.
15. Ukrainska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy: U 2 tt. / Upor.V.F. Verstiuk / ker. O.D. Boiko, Iu.M. Hamretskyi ta in. – K.: Naukova dumka, 1996-1997. – T. 1. – 590 s. – T. 2. – 424 s.

**Лысенко А. Военная политика Центральной Рады в ходе восстановления украинской государственности.**

*В статье предпринята попытка проанализировать реальные шаги Центральной Рады в вопросах создания украинской армии. Позиции руководства центрального органа управления Украиной оказались диаметрально противоположными по отношению к желаниям рядовых украинцев и военнослужащих, которые пребывали на службе в вооружённых силах Российской империи. Именно ошибочные шаги и социалистические иллюзии украинских чиновников обусловили то, что страна и её граждане оказались беззащитными перед великорусскими воинскими подразделениями, которые вторглись на украинские земли.*

**Ключевые слова:** украинизация, военнослужащие, солдаты, вооружённые силы, война, агитация, воинские части.

**Lysenko A. Military politics of in the course of recovery ukraïnskoy statehood.**

*The article is an attempt to analyze real-step guide Central Council on the establishment of the Ukrainian army. Position of the central government Ukraine were diametrically opposed to the aspirations of ordinary Ukrainian and soldiers who were serving in the armed forces of the Russian Empire. It is false steps and socialist illusions Ukrainian government led to the fact that the country and its citizens were exposed to Great military units that intruded on Ukrainian territory.*

**Keywords:** ukrainization, military, soldiers, officers, military, war, propaganda, military units.

Одержано 15.09.2016

**Оксана Таранон**  
(Переяслав-Хмельницький)

## ДЕФОРМАЦІЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ В УКРАЇНІ В 1930-ТІ РР.: ВТРАТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

*У статті висвітлено процес деформації моральних цінностей і духовних основ національного життя в Україні в 1930-ті рр., як засіб знищення української нації, перетворення її в деформовану безлику масу. Масштабне насильство і терор зумовили глибокі ментальні травми українського суспільства, що надовго заглушили державотворчі прагнення, підірвали моральні основи нації, її життєтворчу енергію.*

*До більш глибокого осмислення соціокультурних та психоемоційних наслідків Голодомору та масового терору проти українців в моїх наукових пошуках і викладацькій роботі дав поштовх доктор історичних наук, професор Ярослав Олександрович Потапенко, пам'яті котрого присвячую дану статтю.*

**Ключові слова:** цінності, українська нація, партійне керівництво, деморалізація, бюрократизація, пристосуванство.

На наше переконання, морально-етичні, націєформуючі та державотворчі проблеми, з якими зіткнулося українське суспільство на сучасному етапі боротьби за власну державність, закладалися в радянський період. Знищення морально-духовних основ української нації, котре відбулося в 1930-ті рр., а далі в дещо менших масштабах не припинялося до кінця існування Радянського Союзу, зумовило глибокий посттравматичний синдром, котрий буде відчуватися, на жаль, ще багато десятиліть.

Перша половина XX ст. в житті українського суспільства виявилася вкрай трагічною, наповненою насильством і знеціненням людського життя, а відповідно і духовних цінностей, – Перша світова війна, революція, поразка національно-визвольних змагань і силове захоплення влади більшовиками, перший штучний голод 1921-1923 рр. в Україні, Голодомор, репресії і терор 1930-х рр. Довготривале фізичне та духовне насильство над мільйонами людей, штучне насадження чужої ідеології і культури, девальвація моралі не лише надовго заглушили державотворчі прагнення українців, але й до невпізнання змінили «обличчя» титульної нації.

Трагічним переломом в історії українців став Геноцид 1932-1933 рр., котрий зумовив глибокі психологічні травми в суспільстві. Одним із перших, хто дав поштовх до осмислення глибоких соціокультурних та психоемоційних наслідків Голодомору та масового терору проти українців в моїх наукових пошуках і викладацькій роботі, був доктор історичних наук, професор Ярослав Олександрович Потапенко, котрий постійно акцентував увагу, що українці – це постколоніальна, постгеноцидна і посттоталітарна нація, наголошував на потребі популяризації правди про голод та його наслідків для ментальності українців. В одній із своїх публікацій з окресленої теми Я. Потапенко зазначив: «Коли катастрофи масштабу Голодомору не осмислюються на рівні «політики пам'яті», не вписуються в глобальний контекст, а залишаються прерогативою вузько академічних дебатів і обговорень, – їх деструктивний для нації спадок боягузливо витісняється на маргінеси свідомості, а це призводить тільки до посилення посттравматичного синдрому, його непередбачуваних і спонтанних рецидивів у моменти «біфуркаційних розривів»» [1].

До ментальних та психосоціальних наслідків Голодомору, які суттєво впливають на моральне, соціальне і політичне буття українців, професор Я. Потапенко відносив «байдужість до власної історії, світоглядну дезорієнтованість, ціннісну невизначеність, ксенофобські (зокрема антисемітські) настрої значної частини суспільства, страх перед владою, хронічну недовіру до держави й толерування спробам «вкрасти» у неї», звичку сприймати несправедливість з боку влади як «норму» [1]. «Травма, завдана більшовизмом «національному тілу», спричинила формування психології невпевненості українського характеру, стала головною перешкодою його психорозвитку, спровокувала перехід національного характеру на нижчий щабель», – влучно констатував дослідник [1].

Погодимося із твердженням співробітника Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України В.С. Щербакова, що: «Більшість населення України відноситься до етносу з перерваними культурними традиціями, внаслідок чого сформувалося легковажне, безвідповідальне ставлення